

7. Кучеренко В. В. *Форми інтеграції банківського і страхового капіталу в Україні* : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : 08.00.08. Переяслав-Хмельницький, 2017. 20 с.

Бондарук Таїсія Григорівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту
Бондарук Олег Сергійович,
кандидат економічних наук, директор,
ТОВ «Олександрівська фармацевтична компанія»

РИЗИКИ ТА ДЖЕРЕЛА ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ

Спектр ризиків і загроз для економічної безпеки, що виявляється традиційно і пов'язаний у першу чергу з обсягами виробництва та наповненням ринку, істотно розширюється при розгляді проблеми забезпечення економічної безпеки України в період воєнного стану. При цьому дедалі більшої значущості набувають загрози штучного характеру, їх виникнення та глобального поширення. Відповідно зростає складність виявлення і попередження таких загроз.

Забезпечення економічної безпеки пов'язане з групами ризиків і загроз, до яких можна віднести: макроекономічні, викликані погіршенням кон'юнктури світових цін на окремі товари експорту і підвищенням цін на імпорт; природні та техногенні; технологічні; агроекологічні; соціальні, зумовлені розривом між рівнем життя на селі і в місті; торговельно-економічні; політичні тощо [1, с. 78]. Складові економічної безпеки є взаємозалежними. Взаємообумовленим є також виникнення загроз і ризиків. Такі загрози для економічної безпеки, як безробіття, зниження надійності доходів, можуть спричинити недоступність продовольства. Загрози для екологічної безпеки (насамперед деградація навколишнього природного середовища, радіаційне і хімічне забруднення, ризики нової біотехнології) становлять безпосередню загрозу і для економічної безпеки.

Реальне падіння ВВП і, як наслідок, знецінення ключових економічних активів суттєво обмежує можливості створення доданої вартості в Україні, а звідси – і забезпечення за рахунок економіки інших складових національної безпеки. В 2018 р. ВВП України склав 124 603 млрд. дол.

США [2], що становить 0,15 % світового ВВП та відповідає 58-ій позиції у світі за цим критерієм, що обмежує міжнародну конкурентоспроможність країни. Безперспективність національної економічної моделі «виживання» в умовах зовнішньої агресії, в якій економічні важелі тиску відіграють не менш важливу роль, ніж військово-політичні, зумовлюють низький рівень очікувань серед міжнародних експертів щодо економічного відновлення країни.

Формування дієвої системи бюджетної безпеки передбачає чітке визначення ризиків та джерел потенційних загроз, а також наявних і необхідних ресурсів для їх нейтралізації. Загрози національній безпеці Законом України «Про національну безпеку України» визначено як «явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України» [3]. Загрози економічній безпеці держави можна визначити як потенційно можливі явища і фактори негативного характеру економіки, що впливають на розвиток економіки, в цілому і/або на її окремі елементи, що дестабілізують економічну ситуацію в країні і суспільстві, що перешкоджають звичайному розвитку, а також що завдають значного збитку найважливішим інтересам особи, суспільства і держави [1].

Оцінка кризових ситуацій пов'язана з виявленням і аналізом реальних, а також потенційних загроз економічній безпеці в різних її сегментах. Багато деструктивних процесів у фінансових відносинах мають багатофакторний характер і пов'язані як функціонально, так і структурно з багатьма макро- і мікропроцесами розвитку економіки країни, що утрудняє виявлення і локалізацію загроз безпеки саме у фінансовій сфері. У будь-якій фінансово-економічній діяльності можуть мати місце явища і процеси негативного характеру, що вимагають ретельного аналізу, оцінки можливих наслідків, розробки заходів по їх подоланню, що вимагає певної систематизації таких явищ і процесів, їх об'єднання в групи за схожими ознаками. Стосовно опрацювання проблем фінансової безпеки усі негативні явища і процеси у фінансовій сфері групуються в загрози. При цьому, чим менше загроз для фінансової сфери економіки, тим ефективніше вона працює.

Єдиної загальноприйнятої класифікації загроз економічній безпеці на сьогодні у вітчизняній науці не існує, тому приведемо найбільш поширену, на наш погляд, класифікацію загроз, яку виділяють у економічній та фінансовій сферах: відносно до об'єкта загрози поділяють на: зовнішні та

внутрішні; за вірогідністю виникнення: маловірогідні; вірогідні; залежно від причин виникнення: стихійні; умисні; за величиною збитку: значні; незначні [4].

Загрози економічній безпеці З. Варналій [5] пропонує класифікувати за такими параметрами:

- ✓ місцем виникнення: внутрішні; зовнішні;
- ✓ ступенем небезпеки: особливо небезпечні; небезпечні;
- ✓ можливістю здійснення: реальні; потенційні;
- ✓ масштабами здійснення: загальнонаціональні; локальні; індивідуальні;
- ✓ тривалістю дії: тимчасові; постійні;
- ✓ сферою спрямування: виробничі; фінансові; експортно-імпортні; технологічні; інституційні; військово-економічні; соціально-економічні; демографо-економічні; еколого-економічні та ін.;
- ✓ ставленням до них: об'єктивні; суб'єктивні;
- ✓ характером спрямування: прямі; непрямі.

Зміст загрози безпосередньо пов'язаний з її формою, під якою розуміють способи зовнішнього вираження загрози. Форма надає змісту загрози фактичну визначеність в об'єктивному світі, зумовлює її межі. Завдяки формі загроза стає доступною для дослідження і оцінки.

Вважаємо доцільним доповнити вже наявну у вітчизняній літературі класифікацію загроз економічній безпеці її наступними ознаками.

Реальність загроз – розподіл загроз з точки зору оцінки можливості їх виникнення. При цьому вважаємо за необхідне звернути увагу, передусім, на потенційні загрози, які, як правило, слабо прораховуються, а їх наслідки бувають значними.

Глобальні, державні, регіональні, локальні – розподіл загроз залежно від їх територіального розміщення. У основу покладений розмір наслідків, який зумовлюють ці загрози.

Первинні і вторинні – розподіл загроз залежно від характеру причинно-наслідкових зв'язків між ними і нанесеного збитку. При цьому виявляється, чи спричиняє збиток ще і втрати в інших сферах (наприклад, дефіцит бюджетних ресурсів призводить до виникнення значних проблем в соціальній сфері).

Суб'єктивні і об'єктивні – розподіл загроз залежно від причин їх виникнення. Основною причиною суб'єктивних загроз є усвідомлення шкідливої дії окремих економічних суб'єктів, або неефективна робота окремих відповідальних осіб. Об'єктивні загрози пов'язані з обставинами

непереборної сили або схожими з ними по суті і джерелах виникнення обставинами.

Розглянемо найбільш поширений в сучасній науці підхід до розподілу загроз економічної безпеки України на зовнішні і внутрішні. Слід зазначити, що під внутрішніми загрозами розуміють сукупність негативних умов і факторів, джерелом виникнення яких є дана економічна система; зовнішні загрози – сукупність умов і факторів, що сформувалися в економічних системах вищого рівня ієрархії по відношенню до даної системи. Таким чином, одна і та ж загроза залежно від рівня ієрархії досліджуваної системи може трактуватися і як внутрішня, і як зовнішня.

Внутрішні загрози економічній безпеці – це ті фактори, що мають місце всередині держави. Ці фактори, як правило, або залишаються лише внутрішніми, або набувають розвитку й спричиняють за собою зовнішні загрози. Наприклад, бюджетним законодавством забороняється емісія коштів Національного банку України з метою покриття бюджетного дефіциту, оскільки наслідком цього обов'язково буде зростання інфляції, здешевлення національної валюти. Проте в Україні спостерігаються переконливі факти того, що зазначена емісія все ж відбувається. Зазначимо, що це трапляється нерегулярно і нині все ще залишається фактором внутрішньої загрози фінансовій та бюджетній безпеці держави. Також певну загрозу становлять факти нецільового та неефективного використання бюджетних коштів; недоліки, що містить контроль у сфері бюджетного законодавства; порушення строків бюджетного процесу [4].

До зовнішніх загроз в першу чергу відносять агресивну поведінку інших держав, які реалізують свої національні інтереси у сфері економіки і фінансів на національній території. Зовнішні загрози економічній безпеці України обумовлені як об'єктивними процесами, що відбуваються у світовій економіці (стрімкий розвиток процесу глобалізації, нестійкість світової фінансової системи тощо), так і проблемами безпосередньо економічної, фінансової і бюджетної політики.

Таким чином, зовнішні загрози фінансової та бюджетної безпеки мають джерела не лише зовні, але і усередині країни. Їх врахування і повноцінний аналіз зовнішніх загроз фінансової безпеки можливий лише за умови дотримання трьох взаємозв'язаних процесів: глобальних, внутрішніх економічних трансформацій і кон'юнктурного (поточного) стану економіки. Усі ці загрози цілком реальні і мають довготривалий характер – необхідні час і значні зусилля для їх нейтралізації.

Внутрішні загрози фінансової безпеки, при усій важливості зовнішніх загроз і небезпек, є ключовими. Причини їх виникнення обумовлені неадекватною економічною, фінансовою, бюджетною політикою, низькою ефективністю управління державними і місцевими фінансовими ресурсами, слабкою нормативно-правовою базою, яка регламентує бюджетний процес. До названих причин слід віднести і відсутність цілісної системи фінансового контролю на місцевому рівні.

Список використаних джерел

1. Bondaruk T. H., Bondaruk O. S., Kulish A. P. Influence of risks and state economic security treatments on foreign direct investments. *Economies' Horizons*. 2019. № 1(8). С. 77-88.
2. World economic outlook April 2016 // IMF Data mapper. URL: <http://www.imf.org/external/datamapper/index.php>
3. Про національну безпеку України: Закон України [Про національну безпеку України: Закон України]. Редакція від 15.06.2022 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355>
4. Бондарук О. С. Аналіз бюджетних загроз та їх впливу на фінансову безпеку України. Міжнародні відносини Серія “Економічні науки”. Київ: 2017. № 1. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/download/3275/2950
5. Економічна безпека: навч. посіб. / за ред. З.С. Варналія. К.: Знання, 2009. 647 с.